

С. Ю. Давидчук

УКРАЇНО-ІЗРАЇЛЬСЬКІ КУЛЬТУРНІ ВІДНОСИНИ (2001–2011)

Сфера культури доволі важлива для стосунків між країнами взагалі. Вона має значення не лише для міждержавних відносин, але й для стосунків на суспільному рівні, для підтримання відносин між окремими народами. Україно-ізраїльські культурні відносини доволі значимі. Вони зумовлені історично – значна кількість євреїв проживали на українських землях протягом століть, і це зумовило – незважаючи на певною мірою двосторонню ізоляваність або й міжнаціональні розбіжності – певний культурний взаємовплив. До того ж на сучасному етапі в Ізраїлі внаслідок переселення до історичної Батьківщини склалась вагома соціальна група вихідців із країн колишнього СРСР, і серед них вихідці з України – найчисельніша громада. Це робить дослідження означеного аспекту важливим для вивчення і розуміння україно-ізраїльських стосунків загалом. А багатогранність культурних стосунків дозволяє дослідити їх у немалому галузевому діапазоні.

З наукових публікацій маємо в наявності статтю к. і. н. О. Балери з Харківського Національного педагогічного університету ім. Г. Сковороди. В ній вона говорить про стосунки в кількох загальнопов'язаних галузях культури у 90-х рр. ХХ – І пол. 2000-х рр. ХХІ ст. [Балера 2006, 15–20]. Наше завдання – подати огляд цих відносин у широкому діапазоні різних галузей культури.

Мета пропонованої статті – достатньо повно і змістовно розкрити україно-ізраїльські культурні відносини в максимально широкому діапазоні галузей.

Кіномистецтво. В Україні регулярно проходять Дні кіно Ізраїлю (на основі статті 10 Угоди між Урядом України та Урядом Держави Ізраїль про співробітництво в галузі освіти та культури від 12 січня 1993 р.) [Угода між Урядом... 2007–2009]. На них демонструють основні досягнення ізраїльської кінематографії, яка торкається тем Голокосту, освоєння репатріантів у новому середовищі в Ізраїлі та ін. На одному з таких Днів у 2003 р. Україну відвідали відомі ізраїльські режисери Б. Мафцір та Л. Горовіц (раніше працювали на київських кіностудіях); сторони широко

обговорювали спільні культурні зв'язки [Роданський 2003]. Останні Дні кіно відбулися в лютому 2010 р. в київському кіно-театрі “Жовтень”. Представлено фільми: “Нудл”, “З ким би побігати”, “Медузи”, “Вальс з Баширом” (останні два – переможці міжнародних кінофестивалів, останній – також ізраїльських) [Дні ізраїльського кіно... 2010]. В Україні неодноразово демонстрували ізраїльські фільми. Зокрема, в грудні 2002 р. Ізраїльський культурний центр Харкова організував показ низки фільмів ізраїльського режисера А. Ритая. У квітні–червні 2005 р. під час проведення Днів ізраїльської культури, зокрема, у Києві, Львові і Чернівцях показано “Зламани крила” – кращий фільм за 2002 р. у дев'яти номінаціях ізраїльської кіноакадемії [Балера 2006, 18]. Дні кіно незмінно супроводжували проведення Днів ізраїльської культури.

Ізраїльський телеоператор Б. Соболев планував зйомки фільму про носіїв окремого лінгвістичного утворення – “одеської мови” [Бриман 2010].

Ізраїльтяни проводили донесення свого кінематографа до України. Останній також пов'язаний з Україною як давнім, так і сучасним доволі значним осередком розселення і проживання євреїв.

Театр. У січні 2001 р. Єрусалимський театр “Нан” прийняв постановку п'єси івритомовного автора, репатріантки з Чернігова останньої хвилі алії Д. Горен “Вона у відсутності любові і смерті” [Балера 2006, 15].

У вересні 2001 р. київський “Театр на Подолі” під керівництвом В. Малахова поставив п'єсу ізраїльського драматурга Аліси Ольмерт “Фантазія для фортепіано в чотири руки”. Допомогу в постановці надало Посольство Ізраїлю [П'єса израильского... 2001, Балера 2006, 15].

Наприкінці жовтня 2001 р. відомий актор Б. Ступка виступав у кількох ізраїльських театрах із фрагментами вистави “Тев'є-Тевель” драматичного театру імені І. Франка. Постановки даної п'єси цим театром вважаються традиційно найкращими.

У липні 2002 р. Київський Державний театр драми і комедії на Лівому березі відвідав ізраїльський драматург Йосеф Бар-Йосеф і взяв участь у постановці п'єси власного авторства “Це велике море” [Балера 2006, 15].

У жовтні 2002 р. в Україні проведено спектакль “Гойбеле і Демон” Ісаака Башевіца-Зінгера, лауреата Нобелівської премії, та М. Фрідмана у постановці М. Резніковича [Кочубей 2003, 94].

Ще один приклад стосунків у означеній сфері – на початку лютого 2005 р. у Чернівецькому музично-драматичному театрі пройшла прем’єра “Кабаре Брут” вихідця з Чернівців, єрусалимлянина В. Воробйова. Він сам працював над її постановкою [Балера 2006, 15]. Пройшли й ізраїльські вистави в Україні в межах проведення Днів культури Ізраїлю 2005 р. [Балера 2006, 16].

У Єрусалимській російській бібліотеці в червні 2004 р. провели презентацію книги Мойсея Лоева “Вкрадена муза” з історії єврейського театру на Україні, а саме книгу про Київський державний єврейський театр ім. Шолом-Алейхема (ГОСЕТ), що діяв у I пол. XX ст. Книга видана Інститутом юдаїки за підтримки Асоціації єврейських общин та організацій України [Презентація “Украденной музы”... 2004]. Згаданий єврейський театр, що діяв на території України, є відомим прикладом єврейського театрального мистецтва.

У лютому 2009 р. Національний академічний драматичний театр імені І. Франка висловлює ініціативу проведення гастролей в Ізраїлі. Готовність сприяти організації заходу виразило МЗС України, про що ним повідомлено Міністерство культури і туризму [Лист Заступника Міністра...]. Гастролі українських театрів у Ізраїлі є доволі помітним аспектом відносин двох країн у сфері культури.

У галузі театру найбільш помітним аспектом відносин є пряма співпраця між театральними закладами двох країн. І навіть для здійснення гастролей на території України акторів з Ізраїлю і навпаки залучались представники іншої сторони.

Музичне мистецтво. На двосторонньому рівні, зокрема, проходили обміни гастрольми творчих колективів.

Ізраїльське музичне мистецтво доволі розвинуте. Концентрація музикантів, музичних закладів, консерваторій і т. ін. дуже висока [Тахтерина 2009, 7]. Це також є передумовою для підтримання відносин з Україною, де є значна єврейська діаспора. Також ізраїльська музична культура може представляти значний інтерес для України загалом.

Для вихідців з України в Ізраїлі у плані проведення культурологічних та культурно-мистецьких заходів від України найбільший інтерес становлять гастролі українських творчих колективів, зокрема театрів, хорів, індивідуальних виконавців, як сучасної, так і народної музики. З іншого боку, ізраїльські творчі колективи, що застосовують українські народні мотиви, мали бажання відвідувати Україну, однак їх стримувала нестача коштів [Лист... щодо пропозицій... 2005]. Факт використання українських народних мотивів у Ізраїлі доволі значимий.

Ашдодський симфонічний оркестр на чолі з Омрі Кадарі та органістом Різом Шахтер узяв участь у 2001 р. (23–30 січня, м. Лод і Ашдод) в ізраїльській прем'єрі симфонії В. Бібіка – репатріанта з України. Дана 7-а симфонія призначена для органу та струнних інструментів [Израильская премьера... 2001].

Чимало гастрольних поїздок до України зробила шоу-група “Мікс” із програмою “Українці Ізраїлю”. (Існує також окрема однойменна музична група). Вони проводили концерти з метою зміцнення україно-ізраїльської дружби [Праздник у еврейской... 2006].

Під егідою відділення Всеізраїльського об'єднання вихідців з України в м. Ашкелон діє ансамбль народної пісні “Гармонія”. Основний напрям його діяльності – український народний жанр [Лист... щодо звернення... 2005].

Об'єднання українців Ізраїлю створило музичну групу “Українці Ізраїлю”. Мета її діяльності – зближення двох культур. Група отримувала схвальні відгуки у ЗМІ Ізраїлю, в українській службі радіо “Свобода” [Щодо стану української громади... 2005]. Мови виступів – іврит та українська. Колектив ансамблю (як і склад об'єднання загалом) – українці, що є членами змішаних ізраїльських сімей [Виступають... 2002, 1].

У кінці червня 2002 р. в Ізраїлі за підтримки Об'єднаної Єврейської Общини України та міжнародного Єврейського Агентства “Сохнут” відбулися концерти близько тридцяти українських артистів із Харкова, Донецька, Луцька і Києва [Украинцам аплодирует... 2002, 1].

До 12-ї річниці Незалежності України в Музеї мистецтв Тель-Авіва провели концерт. У ньому разом із музичними колективами Киріят-Яму та Ашкелону брали участь українські народні артисти В. Степовал і А. Василенко [Лейбашиц 2003, 10].

День Незалежності Ізраїлю є важливим святом для євреїв діаспори. У Дніпропетровську, наприклад, євреї щорічно знайомляться з культурою Ерец Ізраель (Землі Ізраїлю) та її кращими представниками. У 2006 р. (58-а річниця) відбувся концерт “золотого голосу” Ізраїлю Євгенія Шаповалова. Він виконував пісні, зокрема, на івриті та українською мовою [Чернышева 2006, 7].

Міністр культури України В. Вовкун згадував у одному з інтерв'ю ізраїльському журналісту Ш. Бриману про підготовку концерту “Україна вітає Ізраїль із 60-річчям” [Украине с Израилем помогут... 2008].

2–3 березня 2005 р. в Ізраїлі перебувала українська співачка, переможець Євробачення Р. Лижичко. Вона провела зустріч із віце-мером Єрусалима І. Амеді. Громадськість Ізраїлю проявляла інтерес до сучасної української культури [Лист... щодо візиту... 2005].

30 квітня 2007 р. в Єрусалимському театрі із трансляцією у прямому радіоефірі провели концерт “Відпочинок” української класичної і сучасної камерної музики. Партії виконував Ізраїльський камерний ансамбль Єрусалимської академії музики та балету “Капризма” під керівництвом Ізраїля Шалом за участі заслужених артистів України баяніста Павла Фенюка та бандуриста Р. Гриньківа [Глаз 2007, 12].

2 березня 2009 р. у Дніпропетровську за підтримки Фонду Віктора Пінчука і Банку “Кредит Дніпро” відбувся концерт “Пори року”. Активний учасник – Ваг Папьян, піаніст, директор і викладач Тель-Авівської музичної академії, керівник знаменитого Ашдодського симфонічного оркестру. Він поєднував у виступі диригування і гру на роялі, традиційну для XVIII століття [Тахтерина 2009, 7].

Таким чином, через галузь музичного мистецтва налагоджено важливий культурний міст дружби між народами двох країн. Активну участь у підтриманні стосунків брала єврейська громада України, а також і українці Ізраїлю та вихідці з України загалом. Для перших двох це ще й засіб підтримання зв'язків з історичною Батьківщиною.

Література. Літературні україно-єврейські зв'язки мають давню історію. І. Франко давав коментар до вибору віршів Вольфа Еренкранца-Збарського, видав перекладацький твір “Жидівські

мелодії”); В. Стефанік вів переписку з єврейськими письменниками, які також перекладали його твори і т. ін. [Феллер 1994, 149, 182, 107–108].

Україно-ізраїльські літературні зв'язки у 2000-х рр. поч. XXI ст. розвивались із потужним імпульсом від попереднього періоду.

У 2001 р. українські освітяни видали “Матеріали до вивчення літератур зарубіжного Сходу” – хрестоматію, в якій дуже багато місця відведено біблійним текстам. Подано також і “Агаду” – середньовічну єврейську літературну пам'ятку [Кочубей 2003, 95]. Агада є однією з частин Гемари у складі Талмуду.

У Єрусалимській російській бібліотеці в січні 2001 р. відбулася читацька конференція на основі книги “До Землі Обітованої”, яка розповідає про український слід в освоєнні Палестини єврейськими поселенцями [Украинский след... 2001]. Важливо зазначити, що єврейську еміграцію з дореволюційної Росії та потім СРСР можна вважати цілком окремим важливим напрямом еміграції євреїв до Палестини загалом. Приклад – в 1891 р. в Лондоні бароном М. де Гіршем було створене Єврейське Колонізаційне Товариство. Мета створення – сприяння колонізації Аргентини євреями з Росії та країн Східної Європи. Товариство допомагало емігрантам з Росії і в Палестині, створюючи там єврейські сільськогосподарські поселення [Щевелев 1999, 73]. На поч. XX ст. дві третини євреїв світу склали мешканці царської Росії, половина з них – українських земель. Відродження івриту розпочалося від Бен-Єгуди (справжнє ім'я Елієзер Перельман) – українського єврея, що у II пол. XIX ст. переселився до Палестини [Феллер 1994, 52–53]. Також створення колективних землеробських об'єднань – кібуців – пройшло за участю саме вихідців з України.

28 липня 2005 р. в Тель-Авіві відбулася презентація першого номеру, що вийшов в Ізраїлі, україномовного літературно-публіцистичного журналу “Соборність”. На заході були присутні Тимчасовий повірений у справах України в цій державі О. В. Хом'як, представники ізраїльських та українських ЗМІ, ізраїльські письменники й ін. [Лист... щодо журналу... 2005]. Мова йде про єдине за кордоном україномовне літературно-публіцистичне видання, яке посідає гідне місце серед аналогічних видань завдяки високому художньому рівню підбору матеріалів. “Соборність” поширюють і в Україні.

Видає журнал Спілка українських письменників Ізраїлю, що входить до складу Федерації письменницьких спілок країни. Заснована 5 липня 2005 р. Основна мета діяльності Спілки – наведення україно-ізраїльських мостів дружби. Об'єднання проводить вечори української культури [Спілка українських письменників... 2007]. Голова об'єднання Олександр Абрамович Деко (нар. 1926 р. в Чернігові) – український письменник, автор близько 30 книжок українською мовою (повість “Журливий заспів”, роман “Солов’ї співають на світанні” та ін.), перекладав білоруські та німецькі твори. У післявоєнний період зазнав переслідувань через єврейське походження. Член міжнародного ПЕН-клубу та Спілки письменників України. Заснував журнал “Соборність”, що в 1998–2004 рр. виходив у Німеччині, а далі – в Ізраїлі [ЕСУ. Т. 7. 2007, 310].

У липні 2007 р. міністр культури України Ю. Богуцький (від імені міністерства) надіслав вітання головному редактору ізраїльського україномовного видання “Соборність” – з нагоди 10-річчя його заснування [Лист Міністра культури... 2010].

У межах літературного проекту “Народи світу пишуть Біблію”, який передбачає написання Св. Письма всіма мовами, відповідні рукописні тексти у травні 2009 р. привезено до України – 55-ї за рахунком країни. Мета проекту – зміцнення взаєморозуміння людей різних національностей. Створення української частини тексту відбулося у Дніпропетровську – потужному осередку єврейства в СНД [Жукова 2009]. Також створення цієї частини тексту провели і в Одесі – теж доволі потужному осередку євреїв України і світу у вересні 2009 р. [В Одесі розпочався... 2009]. Окрім цього, здійснення означеного проекту проведено і у Чернівцях – делегація ізраїльського міста Нацрат-Іліт відвідала українське місто в межах його проведення, а також у зв'язку із 600-річчям першої письмової згадки про Чернівці (міста є побратимами) [Україно-ізраїльське співробітництво...].

Для культурних взаємин багато значить творчість Мойсея Фішбейна – емігранта з України до Ізраїлю. У 2004 р. він повернувся до України з ностальгічних міркувань.

Україно-ізраїльські відносини в галузі літератури та письменства 2000-х рр. поч. ХХІ ст. позначені інтенсивним розвитком зв'язків в аспекті існування єврейсько-християнської цивілізації,

розвитком україно-єврейських літературних стосунків між двома країнами. У 2000-х рр. ми бачимо доволі значну присутність української літератури в Ізраїлі.

Бібліотечну справу також можна вважати сферою україно-ізраїльських відносин, об'єктом співпраці. У квітні 2007 р. намітилась перспектива навчання, підвищення кваліфікації укр. бібліотекарів у Ізраїлі в межах діяльності укр. Центру безперервної інформаційно-бібліотечної освіти, проект “Професіоналізм та партнерство 2007” [Лист... Т. Г. Кохану 2010]. У 2007 р. означену можливість було реалізовано.

Живопис. У січні 2007 р. в Єрусалимі проведено вернісаж художніх робіт відомого митця М. Андієвської – емігрантки з України до Німеччини. Представляє український авангард. На означеному заході, серед інших, був присутній голова Спільки українських письменників Ізраїлю О. Деко [Вернісаж работ... 2007].

До 60-ї річниці Держави Ізраїль 20 травня 2008 р. у Дніпропетровську, за участю єврейських організацій та спонсорів, у Художньому музеї провели виставку картин Йосифа Островського. Картини представляв його син – Меїр Островський. Це витвори т. зв. південноросійської художньої школи, зроблені в пастельних мотивах малюнки національного єврейського характеру [Зайцева 2008, 7].

У січні 2011 р. у приміщенні Ізраїльського культурного центру м. Києва відбулася виставка ізраїльських плакатів з історії країни за період 1949 р. – 2000-і рр., приурочена до майбутнього Дня Незалежності Ізраїлю [Київ. Израиль... 2011].

Велике значення для україно-ізраїльських відносин мало врегулювання конфлікту з вивезення до Ізраїлю фресок Б. Шульца. Бруно Шульц (1892–1942) – дрогобицький польсько-єврейський письменник, що загинув під час Голокосту. Займався графікою, карикатурою. У лютому 2001 р. у Дрогобичі німецькі кінодокументалісти знайшли його настінні малюнки, пов'язані з історією Голокосту [Інформація... щодо незаконного... 2010]. Вирішено створити музей всесвітньо відомого художника і літератора. Однак 25 травня відділ культури Дрогобицької райдержадміністрації довідався, що п'ять фресок вивезено до Меморіального комплексу “Яд Вашем” в Ізраїлі. Митницею офіційного перетину

кордону не зафіксовано [Інформація... щодо незаконного... 2010]. Виникло проблемне питання у відносинах України та Ізраїлю.

Різні інстанції в Україні неодноразово зверталися до ізраїльських Посла, Міністра освіти, культури і спорту та означеного Меморіального комплексу з офіційними листами із приводу пояснення ситуації [Інформація... щодо незаконного... 2010]. Проходили різні двосторонні перемовини із врегулювання цього питання.

Зрештою, під тиском із боку України Ізраїль визнав факт незаконного вивезення малюнків із Борислава. Сторони підписали Протокол між Міністерством культури та туризму України і Міністерством закордонних справ Держави Ізраїль про надання у тимчасове зберігання настінних розписів Бруно Шульца від 28.02.2008 р. (чинний із моменту підписання) [Україно-ізраїльська... 2010]. Про нього судимо з попереднього проекту – Угоди між Міністерством культури і туризму України та Міністерством освіти, культури і спорту Держави Ізраїль щодо врегулювання питань, пов'язаних із незаконним вивезенням із України до Держави Ізраїль фресок польського художника єврейського походження Бруно Шульца, складеного 2006 р. Документом визначено довгострокове користування фресками ізраїльською стороною (термін у 5 років із можливістю наступного автоматичного продовження) (статті 2–6), виготовлення факсимільних копій для української сторони протягом півроку (ст. 4); “Яд-Вашем” мав виділити 300 тис. дол. США для створення музею Бруно Шульца та облаштування експозиції з історії євреїв Борислава (ст. 5). Фрески визнали частиною Музейного фонду України [Угода між Міністерством... 2010].

Отже, ми бачимо приклади того, що Ізраїль, єврейські організації проводили діяльність, спрямовану на донесення здобутків єврейського та ізраїльського живопису до держави й народу України. Певною мірою і громадськість Ізраїлю мала змогу ознайомитись з українським живописом. Важливим для двосторонніх відносин було врегулювання проблемної ситуації з незаконним вивезенням з України до Ізраїлю фресок Бруно Шульца.

Фольклор. Фольклорні і етнографічні дослідження посідають помітне місце в сучасних відносинах України та Ізраїлю.

Вивченню фольклору в Ізраїлі приділяють багато уваги. Адже формування єдиної нації на Ерец-Ізраель відбувалася і відбувається

на тлі повільного подолання відмінностей між різними субетнічними групами – євреями Європи та Америки ашкеназі, євреями зі східних країн й Іспанії сефардами, в т. ч. серед них й індійськими євреями – мізрахі, складається білінгвізм у побутовому мовленні. Вивченням українського культурного середовища в Ізраїлі зайнялись фахівці з Інституту мови, фольклору та етнології ім. М. Рильського НАН України. Українські та ізраїльські науковці налагодили співпрацю, починаючи іще з 90-х рр. ХХ ст. [Скрипник 2008, 8, 10]. 4-й номер українського журналу “Народна творчість та етнографія” за 2008 р. повністю присвячений вивченню фольклору загалом ізраїльськими дослідниками [Скрипник 2008, 6–10]. Загалом, із публікацій можна зробити висновок про значущий рівень вивчення багатого пласту етнографічного середовища в університетах Ізраїлю.

Відомий ізраїльський вчений у цій сфері і репатріантка з України Л. Фіалкова в 2000-х рр. видала відому книжку “Коли гори сходяться: нариси україно-ізраїльських культурних взаємин”. Вона розповідає про образ Єрусалима в українському фольклорі, фольклор з України в Ізраїлі та формування нової української діаспори у країні [Пахолук 2008, 7].

У квітні 2009 р. хасид Нахум Карлінський знайшов у підвалах одного з київських вузів частину колекції С. Анського, відомого дослідника єврейського фольклору поч. ХХ ст. Вона включала в себе старовинні документи, малюнки, записані на фонограф єврейські мелодії, сувої Тори, зібрані на українських землях. Барон Гінцбург, що фінансував етнографічну експедицію С. Анського (1913–1915 рр.), заповів зібрані цінності передати до Палестини, “якщо там буде створено правоохоронний прихисток для євреїв” [Сокровища... 2009]. Проте відповідних претензій до України Ізраїльська держава не висувала. Можливо, офіційний Тель-Авів не проявляв значної зацікавленості до цих предметів; також Київ може допустити до них ізраїльських спеціалістів.

У 2000-х рр. в Ізраїлі проводили інтенсивне вивчення українського фольклору, внаслідок цього з’явилися значущі дослідницькі праці. В Україні також займались вивченням ізраїльського фольклору, україно-єврейських взаємин у цій галузі. В Україні наявний значний пласт матеріалу з єврейського фольклору, що

представляє інтерес для Ізраїлю. Налагоджені контакти між науковцями двох країн.

Освіта. Безпосереднім вираженням міжурядової угоди про співробітництво в галузі освіти між країнами 2000 р. стала діяльність загальноосвітніх закладів, де навчаються вихідці з України, зокрема – єрусалимської школи “Бат Ціон” (“Донька Сіону”). У ній та низці інших закладів для українських ізраїльтян увели курс вивчення української мови та українознавчі дисципліни. Також “Бат Ціон” підготувала викладачів івриту та ізраїлезнавства, що працювали в українських освітніх закладах [Посол України... 2000, 1].

У м. Одеса функціонує загальноосвітня школа № 94 з поглибленим вивченням івриту, а також приватна школа “Ор Самеах” [Україно-ізраїльське співробітництво...]. За деякою інформацією, діяльність останньої фінансує Ізраїль.

24 червня 2002 р. головному рабину Дніпропетровська Шмуелю Каменецькому вручили премію Макса Фішера під час засідання Генеральної Асамблеї “Сохнуту” в Ізраїлі. Таку нагороду надають за важливий внесок у розвиток єврейської освіти в діаспорі [Заслуженная награда 2002].

У вересні 2002 р. у Східноукраїнському філіалі Міжнародного Соломонового університету (Харків) почали викладати ідиш (мова європейських євреїв) для студентів історичного факультету. Відповідне методичне забезпечення надав Бар-Іланський університет Ізраїлю [В Харьковском филиале... 2002, 3].

26 травня 2005 р. Надзвичайний і Повноважний посол Держави Ізраїль в Україні Наомі Бен-Амі відвідала відому дніпропетровську єврейську школу “Ор Авнер”. Серед іншого, в ході відвідин Пані посол розповіла про україно-ізраїльські зв’язки в галузі освіти і науки [Гельберг 2005].

У серпні 2005 р. до Посольства України надіслали запрошення Міністерства освіти, культури і спорту Ізраїлю до участі в семінарі “Висловлення прав студентів через мистецтво”, що мав пройти 28 вересня – 2 жовтня 2005 р. Семінар проводили спільно з Радою Європи. Він включав, серед іншого, поїздки до ізраїльських вищих навчальних закладів [Лист... щодо семінару... 2005].

У жовтні 2008 р. розпочато новий міжвузівський проект – створено Центр викладачів і науковців “Маор”, для чого підпи-

сали відповідну угоду. Узяли участь в ньому Міжнародний Солонів університет, Харківський Національний університет ім. В. Каразіна з українського боку та Центр Чейза з розвитку юдаїки російською мовою з Єврейського університету – з ізраїльського. Метою утворення передбачали, зокрема, розвиток науково-освітнього співробітництва між двома країнами, вивчення етнонаціональних відносин і т. ін. [Центр науковців і викладачів...].

28 січня 2010 р. Київський Національний університет ім. Т. Шевченка та Університет Бен-Гуріона Негева підписали Угоду про академічну кооперацію [Україно-ізраїльська... 2010].

У квітні 2010 р. на факультеті іноземних мов Маріупольського державного гуманітарного університету урочисто відкрили ізраїльський культурний центр (за участю Посольства Ізраїлю). Цей вуз обрали не випадково – понад 20 його студентів вивчали іврит і проходили вивчення країнознавства на Ерец-Ізраель [Для студентів открылся... 2010, 3].

З 1994 р. в Україні діє програма Центру міжнародного співробітництва “МАШАВ” (при ізраїльському посольстві). Вона розрахована на передачу передових технологій, освітніх, наукових, медичних та інших знань країнам, що розвиваються. У галузі сільського господарства діє окрема програма “CINADCO”.

Налагоджено співпрацю Центру з Києво-Могилянською Академією, Національним університетом харчових технологій, Українською академією аграрного господарства, Київським Національним університетом ім. Т. Шевченка та Львівським Національним університетом ім. І. Франка [Програма МАШАВ...].

Таким чином, для галузі освіти характерними є зв'язки євреїв України з їхньою історичною Батьківщиною. Хоча і в Ізраїлі присутні вивчення української мови та українознавства. Також ми можемо констатувати помітну співпрацю окремих провідних, національних та регіональних українських вузів з ізраїльською стороною у різних формах. Можна говорити і про співпрацю на рівні освітніх галузей загалом.

Прикладна наука. Окремо слід згадати про співпрацю в цій дуже важливій галузі.

Посольство України в Державі Ізраїль та ізраїльський Центр науки і технологій (м. Ашдод) у травні 2001 р. підписали Меморандум у сфері науки, освіти та технологій. Документ передбачав

інтеграцію української науки і техніки та ізраїльських високих та наукомістких технологій для активного та ефективного використання. Основні напрями співпраці – створення індустрії нового покоління у галузі енергетики, авіації та космосу, водопостачання, виробництва нафто- та газохімічного обладнання, а також транспортування нафти та газу [Інформаційно-аналітична довідка... 2005].

На виконання рішень Другого спільного засідання Міжурядової комісії з торгово-економічного співробітництва (листопад 2003 р.) та доручення Кабінету Міністрів України від 22 лютого 2005 р. № 4970/1/1-05 з 30 по 31 березня 2005 р. в Києві проведено два бізнес-форуми з високих технологій за участю українських та ізраїльських компаній. Перший форум відбувся у готелі “Русь”. З ізраїльської сторони в заході узяли участь 17 компаній, що спеціалізуються в галузях телекомунікацій, інформаційних технологій, безпеки, інфраструктури. Другий форум – “Call Center & CRM” – мав відбутися у приміщенні Торгово-промислової палати України. У заході узяли участь понад 200 компаній з України, Ізраїлю, Росії та інших країн. Заходи провели в межах викладеної українською урядовою програмою “Назустріч людям” тези про пріоритетність інформаційної політики держави [Лист... щодо проведення в Україні форумів... 2005].

Велике значення мала діяльність Міжурядової комісії з питань науково-технічного співробітництва. З 31 липня по 4 серпня 2005 р. відповідно до Угоди про науково-технічне співробітництво та Виконавчої програми співпраці між Міністерством освіти та науки України і Міністерством науки і технологій Держави Ізраїль на 2005–2006 рр. в Тель-Авіві сторони провели її Перше засідання. За результатами засідання сторони підписали Протокол [Лист... щодо державної програми... 2005].

У 2005 р. створено Спільний україно-ізраїльський комітет із науково-технічного співробітництва. За підсумками його першого засідання 1 серпня Міністерство освіти і науки України та Міністерство науки і технологій Держави Ізраїль з 15 серпня по 10 жовтня провели конкурс спільних україно-ізраїльських проєктів (рішення про нього та запровадження спільного фінансування малих дослідницьких проєктів прийнято також на означеному засіданні комісії з науково-технічного співробітництва) за напря-

мами нових і нанотехнологій. Перелік 44 проектів і пропозицій від вузів та наукових установ, а також перелік спільних проектів, фінансування яких мало розпочатись від 2006 р., мали бути передані ізраїльській стороні. (Згідно з рішенням комісії, остаточний перелік спільних проектів, яким має надаватись фінансова підтримка у 2006–2007 рр., мали визначити дипломатичними каналами) [Лист... щодо результатів конкурсу... 2005].

Наукова співпраця протягом тривалого часу проходила у відповідності до Виконавчої програми у сфері науки і технологій. У її межах сторони профінансували 10 спільних проектів у сферах нанотехнологій та новітніх матеріалів. Реалізовували також спільні морські дослідження та дослідження у сфері біотехнологій.

У вересні 2007 р. в м. Бєєр-Шєва проведено конференцію науковців України та Ізраїлю щодо надтвердих матеріалів. Участь у ній брали представники Національної Академії Наук України. За її підсумками вирішено провести у Києві конференцію для молодих науковців двох країн. 5–6 вересня делегація НАНУ відвідала Університет м. Хайфи, де проведено зустрічі із представниками ізраїльських компаній та технопарку, що виготовляють надтверді матеріали [Звіт про результати...].

Вагоме значення має співпраця Інституту геронтології Академії медичних наук України та ізраїльського Нєгєвського університету ім. Д. Бен-Гуріона. Серед іншого, вони проводили україно-ізраїльські симпозиуми з біології старіння. Другий симпозиум відбувся 18 червня 2008 р. в Києві [Україно-ізраїльський симпозиум... 2008].

Ізраїльські дипломати в Україні налагодили зв'язок із Національним технічним університетом України “Київська політехніка”, де відкрито Україно-ізраїльський культурний центр та Україно-ізраїльський інформаційно-освітній центр. А 16 березня делегація у складі Надзвичайного і Повноважного посла Ізраїлю Зіни Калай-Клайтман, інших дипломатів Посольства, а також Є. Карасика – директора міжнародної комп'ютерної компанії – та Е. Глушенка – представника міжнародної комп'ютерної компанії Lohika Inc. – взяли участь у круглому столі “Високі технології XXI ст.” в університеті, де обговорювали питання сучасного ІТ-ринку [Вдовенко 2010].

Таким чином, характерною рисою україно-ізраїльської наукової співпраці є її системність та впорядкованість відповідно до міждержавних домовленостей та діяльності організацій, а також здійснення спільних наукових проєктів. Основні сфери – телекомунікації й інформаційні технології, нові і нанотехнології, надтверді та новітні матеріали, біологія людини. Вона має значення для наукоємного виробництва та охорони здоров'я.

Таким чином, у різних галузях культури ми бачимо достатньо змістовні, широкі й інтенсивні культурні обміни між країнами. Особливо багатими і значущими вони були у галузях літератури, освіти та науки – прикладної та гуманітарної (вивчення фольклору) (говоримо це без применшення ролі й інших сфер). Їхніми активними просувачами, окрім двох держав, були і представники громадськості у сфері культури. Однак у розвитку цих стосунків виникло й помітне проблемне питання – незаконне вивезення у 2001 р. із Дрогобича до Ізраїлю фресок польського письменника єврейського походження Бруно Шульца. Однак важливо те, що Україна та Ізраїль зуміли на міждержавному рівні врегулювати це питання укладенням у 2007 р. відповідної угоди.

ЛІТЕРАТУРА

Балера О. В. Україно-ізраїльське співробітництво в галузях театрального та кіномистецтва у 1991–2005 рр. // Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди. **Збірник наукових праць. Серія “Історія та географія”**. Вип. 23. Харків, 2006.

Бриман Ш. **Одесса на Ближнем Востоке: клуб Жванецкого открыт в Израиле** [Електронний ресурс] / Шимон Бриман. Ексклюзив. 04.04.2010. – Режим доступу: <http://izrus.coil/nepolitika/article/2010-04-04/92622.html>

В Одесі розпочався проєкт “Народи Світу пишуть Біблію” [Електронний ресурс] / Новини. 01.10.2009 р. – Режим доступу: <http://www.christusimperat.org/uk/node/18855>

В Харьковском филиале Международного Соломонового университета преподают идиш // **ВЕК**. 2002. № 36, 24 сентября. 3.

Вдовенко Н. **Візит ізраїльської делегації** (круглий стіл “Високі технології XXI ст.”) [Електронний ресурс]. Березень 2010 р. – Режим доступу: <http://kpi.ua/1013-3>

Вернисаж работ Андиевской / Вести из Израила // **Єврейські вісті**. 2007. № 1(158).

Виступають “Українці Ізраїлю” // **ВЕК**. 2002. № 36, 24 сентября. 1.

Гельберг А. Встреча на высшем уровне // **Шабат Шалом**. 2005. № 148.

Глаз С. Українська бандура полонила Ізраїль // **Українська музична газета**. 2007. № 4, жовтень–грудень. 12.

Деко Олександр Аврамович // **Енциклопедія сучасної України**. Т. 7. Київ, 2007.

Для студентов открылся израильский культурный центр // **ВЕК**. 2010. 22 апреля. 3.

Дні ізраїльського кіно в Україні. 11–14 лютого 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://muscity.mk.ua/read.php?nid=1165>

Жукова А. Народы мира пишут Библию // **Шабат Шалом**. 2009. Травень, № 5 (156).

Зайцева О. Выставка графики из живописи Иосифа Островского // **Шабат Шалом**. 2008. Июнь, № 6. 7.

Заслуженная награда // **Шабат Шалом**. 2002. № 113.

Звіт про результати відрядження заступника керівника ТЕМ у складі Посольства України у Державі Ізраїль Є. О. Бриліантова. Травень 2010 р., м. Тель-Авів // **Поточний архів Міністерства економіки України**. Київ, 2010.

Израильская премьера симфонии Бирика [Електронний ресурс] // **Украинское землячество в Израиле**. 2001. 29 января. – Режим доступу: <http://jew.dp.ua/old/uzi/290101.htm>

Інформаційно-аналітична довідка щодо стану науково-технічних досліджень в Державі Ізраїль та розвитку двосторонніх стосунків між Україною та Ізраїлем у галузі науково-технічного співробітництва // **Управління архівної служби МЗС України**, ф. 8, оп. Ізраїль, справа 290, 2005 р.

Інформація Мінкультури та Державної служби контролю щодо незаконного вивезення з України до Держави Ізраїль фресок польськомовного художника єврейського походження Бруно Шульца // **Поточний архів Міністерства культури і туризму України**, папка “Ізраїль. 2006 – квітень 2007”, 2010 р.

Київ. Ізраїль – історія в плакатах [Електронний ресурс] / **Культура. Україна**. 13.01.2011 г. – Режим доступу: <http://jewish.kiev.ua/news/4090/>

Кочубей Ю. М. Ізраїльська література в Україні: переклади, дослідження // **Східний світ**. 2003. № 3.

Лейбашиц Л. Праздник України на Святой землі / Л. Лейбашиц, М. Шпицбург. Вести из Израиля // **Еврейские вести**. 2003. Сентябрь, № 17–18 (277–278). 10.

Лист Заступника Міністра закордонних справ України О. О. Горіна до Міністерства культури і туризму України від 12 березня 2009 р. Щодо гастролей в Ізраїлі Національного академічного театру ім. І. Франка // **Поточний архів Міністерства культури і туризму України**, папка “Ізраїль. Квітень 2007–2008”, 2010 р.

Лист Міністра культури і туризму України Ю. П. Богущього головному редактору літературно-публіцистичного журналу “Соборність” О. Деко від 12.07.2007 р. // **Поточний архів Міністерства культури і туризму України**, папка “Ізраїль. Квітень 2007–2008”, 2010 р.

Лист першого заступника Міністра освіти та науки України А. М. Гуржія до МЗС України і Посольства України в Державі Ізраїль. Щодо результатів конкурсу спільних україно-ізраїльських наукових проєктів від 20 грудня 2005 р. // **Управління архівної служби МЗС України**, ф. 8, оп. Ізраїль, справа 130 “Наукове співробітництво”, 2005 р.

Лист Посла України в Державі Ізраїль І. В. Тимофєєва начальнику Управління з питань закордонного українства МЗС України О. Б. Новосолову від 19 грудня 2005 р. Щодо пропозицій громади вихідців з України в Ізраїлі // **Управління архівної служби МЗС України**, ф. 8, оп. Ізраїль, справа 800 “Питання культурно-гуманітарної співпраці”, 2005 р.

Лист Посольства України в Державі Ізраїль Заступнику міністра культури і туризму України Т. Г. Кохану від 19 квітня 2007 р. II част. Анотація. Назва проєкту “Професіоналізм та партнерство 2007” // **Поточний архів Міністерства культури і туризму України**, папка “Ізраїль. 2006 – Квітень 2007”, 2010 р.

Лист Тимчасового Повіреного у справах України в Державі Ізраїль О. В. Хом’яка Директору Третього територіального департаменту МЗС України В. О. Рилачу від 25 жовтня 2005 р. Щодо

державної програми розвитку вищої освіти на 2005–2007 рр. // **Управління архівної служби МЗС України**, ф. 8, оп. Ізраїль, справа 130 “Наукове співробітництво”, 2005 р.

Лист Тимчасового повіреного у справах України в Державі Ізраїль О. В. Хом’яка заступнику міністра закордонних справ України В. О. Макусі від 28 березня 2005 р. Щодо проведення в Україні форумів високих технологій за участю українських та ізраїльських компаній // **Управління архівної служби МЗС України**, ф. 8, оп. Ізраїль, справа 290, 2005 р.

Лист Тимчасового повіреного у справах України в Державі Ізраїль О. В. Хом’яка заступнику міністра закордонних справ України В. О. Наливайченку від 10 серпня 2005 р. Щодо журналу “Соборність” // **Управління архівної служби МЗС України**, ф. 8, оп. Ізраїль, справа 800 “Питання культурно-гуманітарного співробітництва”, 2005 р.

Лист Тимчасового повіреного у справах України в Державі Ізраїль О. В. Хом’яка начальнику Управління культурно-гуманітарного співробітництва МЗС України Т. І. Іжевській від 04.03.2005 р. Щодо візиту Руслани до Ізраїлю // **Управління архівної служби МЗС України**, ф. 8, оп. Ізраїль, справа 800 “Питання культурних зв’язків”, 2005 р.

Лист Тимчасового повіреного у справах України в Державі Ізраїль О. В. Хом’яка Представнику Міністерства закордонних справ України в м. Одеса Ю. С. Вербицькому від 29.07.2005 р. Щодо звернення до Посольства України в Державі Ізраїль Всеізраїльського об’єднання вихідців з України // **Управління архівної служби МЗС України**, ф. 8, оп. Ізраїль, справа 800 “Питання культурно-гуманітарної співпраці”, 2005 р.

Лист Тимчасового повіреного у справах України в Державі Ізраїль О. В. Хом’яка Третьому територіальному департаменту МЗС України від 12 серпня 2005 р. Щодо семінару з прав студентів // **Управління архівної служби МЗС України**, ф. 8, оп. Ізраїль, справа 830 “Наукове співробітництво”, 2005 р.

Пахолок З. Коли гори сходяться // *День*. 2008. № 231, 18 грудня. 7.

Посол України в Ізраїлі Д. Марков та мер Єрусалима Е. Ольмерт урочисто відкрили археологічний музей при школі “Бат Ціон”... // *Демократична Україна*. 2000. 3 листопада, № 142. 1.

Праздник у єврейської общини Нікополя // **Шабат Шалом**. 2006. № 156.

Презентація “Украденної музи” в Ієрусалиме [Електронний ресурс] // **Ієрусалимські новини від Михайла Фельдмана**. 18.06.2004 г. – Режим доступу: <http://www.jerusalem-korczak-home.com/in/in11.html>

Програма МАШАВ в Україні і Молдові. Програма МАШАВ: клуб “Шалом” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukraine.mfa.gov.il/mfm/wed/main/Document.asp?SubjectID=6050&MissionID=901>

П'єса ізраїльського драматурга в киевському театрі [Електронний ресурс] // **Українське земляцтво в Ізраїлі**. 2001. 26 августа. – Режим доступу: <http://jew.dp.ua/old/uzi/260801.htm>

Роданський О. Повернення ізраїльського кіно // **Дзеркало тижня**. 2003. № 48, 13 грудня.

Скрипник Г. Актуальні проблеми українсько-ізраїльських наукових студій // **Народна творчість та етнологія**. 2008. № 4.

Сокровища, що належать Ізраїлю, виявлені в українських підвалах. 16.04.2009 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://izrus.co.il/history/article/2009-04-16/4294.html>

Спілка українських письменників Ізраїлю. 6 грудня 2007 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: afric-dymon.livejournal.com/150445/html

Тахтерина Э. Подарок музикального Ізраїля // **Шабат Шалом**. 2009. Апрель, № 4. 7.

Угода між Міністерством культури і туризму України та Міністерством освіти, культури і спорту Держави Ізраїль щодо врегулювання питань, пов'язаних із незаконним вивезенням з України до Держави Ізраїль фресок польського художника єврейського походження Бруно Шульца (проект). 2006 р.: за станом на червень 2010 р. // **Поточний архів Міністерства культури і туризму України**, папка “Ізраїль. 2006 – квітень 2007”, 2010 р.

Угода між Урядом України та Урядом Держави Ізраїль про співробітництво в галузі освіти і культури від 12.01.1993 р. (набула чинності 20.04.1993 р.): за станом на 09.12.2009 р. [Електронний ресурс]. – Інформаційно-аналітичний центр “ЛІГА”, 1999–2001; ТОВ “ЛІГА ЗАКОН”, 2007–2009.

Украине с Израилем помогут правда и олигархи [Електронний ресурс] / [інтерв'ю з Міністром культури України Васи́лем Вовкуном] / Ексклюзив. 18.04.2008 г. – Режим доступу: <http://izrus.co.il/dvuhstoronka/article/2008-04-18/363.html>

Украинский след в истории Израиля [Електронний ресурс] // **Вести из Иерусалима**. Еженедельное обозрение. 2001. 29 января. – Режим доступу: <http://jew.dp.ua/old/uzi/290101.htm>

Украинцам аплодирует Иерусалим // **ВЕК**. 2002. 2 июля, № 24. 1.

Україно-ізраїльська договірно-правова база (інформаційна довідка) // **Поточний архів Міністерства економіки України**. Київ, 2010.

Україно-ізраїльське співробітництво на муніципальному рівні [Електронний ресурс] / Міжрегіональне співробітництво. Посольство України в Державі Ізраїль. – Режим доступу: <http://www.mfa.gov.ua/israel/ua/2065.htm>

Україно-ізраїльський симпозиум з біології старіння. Київ, 18 червня 2008 р. Київ, 2008. (Проблеми старения и долголетия: т. 17).

Феллер М. Пошуки, роздуми і спогади єврея, який пам'ятає своїх дідів, про єврейсько-українські взаємини, особливо ж про мови і ставлення до них / Мартен Феллер. Дрогобич, 1994.

Центр науковців і викладачів у вищих учбових закладах України “Маор” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.msu.kharkov.edu.ua/uk/naukova_dijalnyjnist/center_maor/

Чернышева Н. К 58-ой годовщине Независимости Израиля // **Шабат Шалом**. 2006. № 160. 7.

Щевелев С. С. Палестина под мандатом Великобритании (1920–1948 гг.) / Сергей Стефанович Щевелев. Симферополь, 1999.

Щодо стану української громади в Ізраїлі (інформаційна довідка). Посольство України в Державі Ізраїль, березень 2005 р. // **Управління архівної служби МЗС України**, ф. 8, оп. Ізраїль, справа 114, 2005 р.